

Vroegtijdige preventie van jeugd-delinquentie: een kennismaking met BOUNCE

Wim Hardyns, Jonas Dieussaert

| TIJDSCHRIFT KLINISCHE PSYCHOLOGIE, 2020, 50(1), 17-24 |

Inleiding

Tegenwoordig is er in tal van preventieprogramma's veel aandacht voor het concept 'weerbaarheid'. Weerbaarheid, ook wel omschreven als 'veerkracht', is vaak een onderdeel van socialevaardigheidstrainingen. Er wordt aan weerbaarheid gewerkt om, onder andere, de neiging tot crimineel gedrag te verlagen. In deze bijdrage willen we stilstaan bij het BOUNCE-programma, dat als doel heeft de veerkracht van jongeren te verhogen via een tien sessies durende groepsinterventie.

In 2017 werden voor een proefproject tien steden geselecteerd in vijf landen om de BOUNCE-tools te introduceren, te implementeren en te evalueren. Het BOUNCE-programma tracht tegemoet te komen aan de groeiende interesse in en de behoefte aan geïntegreerde implementatiestrategieën ten behoeve van vroegtijdige preventie van jeugd-delinquentie (Christiaens, Hardyns, & Pauwels, 2018).

BOUNCE: een veelzijdig en compleet weerbaarheidsprogramma

Kunnen we de vatbaarheid voor criminaliteit bij jongeren verminderen door ze 'weerbaarder' te maken voor tegenslagen in hun leven? Op basis van de wetenschappelijke preventieliteratuur luidt het antwoord op die vraag eerder positief (Masten, 2011; Obrist, Pfeiffer, & Henley, 2010; Rauh, 1989). Althans, men is het er vrijwel over eens dat weerbaarheid dient te worden gepercipieerd als een dynamische, veranderbare en vooral 'trainingsvatbare' karaktertrek, wat impliceert dat weerbaarheidstrainingen effectief kunnen zijn.

Nuancering is echter nodig. Evaluatiestudies van weerbaarheidsprogramma's zijn eerder beperkt in aantal, mede vanwege methodologische tekortkomingen in de gebruikte onderzoeksdesigns, waardoor het moeilijk is om een concreet antwoord te geven op de vraag

of weerbaarheidstrainingen effectief zijn. Evaluatieonderzoek is van fundamenteel belang voor het verbeteren van zowel de werkmethoden van veerkrachttrainingen als het ondersteunen van de praktische implementatie ervan in diverse (lokale) contexten.

Weerbaarheid en veerkracht lijken intussen modewoorden te zijn in de huidige preventieliteratuur en beleidsmakers beschouwen dit vandaag als veelbelovende preventiestrategieën. Een breed scala aan veerkrachttrainingen werd inmiddels ontworpen voor vele doeleinden: om depressies, angsten of negatieve coping te voorkomen, maar ook met het oog op het voorkomen van (jeugd)delinquentie en meer recentelijk zelfs van gewelddadig extremisme.

Het project STRESAVIORA 1 (STrengthening RESilience Against VIOlent RADicalization) werd door de Algemene Directie Veiligheid en Preventie van de Federale Overheidsdienst (FOD) Binnenlandse Zaken, Arktos vzw en de hogeschool Thomas More uitgevoerd in de periode 2013-2015 en werd gefinancierd door het Prevention of and Fight against Crime Programme van de Europese Commissie. Dit project heeft geleid tot de ontwikkeling van de BOUNCE *resilience tools*, die in België en Nederland werden getest. Vervolgens werden de BOUNCE-tools in het vervolgproject STRESAVIORA 2 (2015-2018) verspreid en geëvalueerd in vijf Europese landen. De Algemene Directie Veiligheid en Preventie van de FOD Binnenlandse Zaken werkte daarvoor samen met Arktos vzw, Radar Advies, het European Forum on Urban Society (EFUS) en het Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP) van de Universiteit Gent.

Het programma is hoofdzakelijk gericht op de vroegtijdige preventie van probleemgedrag en het bevorderen van normconform gedrag. Het programma kent intussen een breed toepassingsgebied en past binnen de algemene promotie van jeugd welzijn. Zowel in België als elders is het doel van BOUNCE te fungeren als een krachtig weerbaarheidsinstrument binnen een lokaal veiligheidsbeleid. De inzichten en methodieken vertalen zich in de vorm van een weerbaarheidstraining die tal van levensdomeinen van jongeren raakt. BOUNCE tracht vanuit een integrale aanpak jongeren en hun netwerk te helpen op het vlak van emancipatie, hun weerbaarheid te versterken en de communicatie met hun omgeving te verbeteren. Waar het instrument oorspronkelijk werd ontwikkeld als antwoord op de toenemende problematiek van radicalisering bij jongeren (Christiaens, Hardyns, Pauwels, & Klima, 2018), blijkt het in praktijk in een veel ruimere context toepasbaar en inzetbaar te zijn. Het bieden van een positief antwoord op de uitdagingen op het vlak van gewelddadige radicalisering bij jongeren is slechts één voorbeeld van de inzetbaarheid. Het past helemaal binnen het kader van het positieve psychologiediscours, waarbij het innemen van een positieve en sterke houding centraal staat en daarenboven wordt gefocust op het versterken van protectieve factoren.¹

Een driedelige tool ter bevordering van de individuele weerbaarheid

Het preventieve programma omvat drie verschillende, maar onderling verweven tools, met name BOUNCE^{Young}, BOUNCE^{Along} en BOUNCE^{Up}, met als doel om zowel jongeren als hun naaste omgeving te bereiken. Waar de *Young*-tool vooral aandacht besteedt aan het versterken van de weerbaarheid van jongeren, focust de *Along*-tool op de bewustwording van ouders en eerstelijnswerkers (bijvoorbeeld leerkrachten). De *Up*-tool ten slotte kan worden beschouwd als een *train-the-trainer*-instrument voor eerstelijnswerkers die werken met jongeren, opdat zij zelf in staat zouden zijn om BOUNCE^{Young}- en BOUNCE^{Along}-trainingen te organiseren.

De drie delen dienen idealiter gecombineerd te worden aangewend. BOUNCE kan gezien worden als een allesomvattend instrument dat zowel in het onderwijs, het jeugdwerk als het (jeugd)welzijnswerk kan worden ingezet. Met andere woorden, in plaats van een specifieke focus op de vroegtijdige detectie van radicalisering, kan het instrument worden aangewend en geïmplementeerd in een bredere context dan waarvoor het oorspronkelijk werd ontwikkeld.

De eerste tool, BOUNCE^{Young}, gaat uit van de gedachte dat weerbaarheid dient te worden gepercipieerd als een dynamische, veranderbare en vooral ‘trainingsvatbare’ karaktertrek. Vertaald naar een algemene weerbaarheidstraining, dient de nodige ondersteuning te worden geboden aan kwetsbare jongeren en dient volop te worden ingezet op de versterking van protectieve factoren. BOUNCE^{Young} biedt in de vorm van tien groepssessies allerhande activiteiten aan waarop naderhand verder wordt gereflecteerd. Aan jongeren wordt bewustzijn aangeleerd over lichaam en geest om aldus de individuele fysieke, psychische en emotionele weerbaarheid te versterken. Via rollenspel, groepswork, discussiegroepen of andere dialogovormen wordt jongeren aangeleerd om na tegenslagen weer overeind te krabbelen en om te gaan met moeilijkheden. Elke sessie behandelt een ander ‘weerbareheidsaspect’ en bouwt de individuele veerkracht verder op.

De eerste drie sessies richten zich op kennismaking in de groep, het creëren van vertrouwen en het verhogen van het zelfrespect door zich te concentreren op talenten. De vierde en vijfde sessie richten zich op de houding van de jongeren, hoe ze kunnen luisteren naar hun lichaam en hun persoonlijke grenzen kunnen bepalen. De daaropvolgende drie sessies zijn gericht op het begrijpen van gevoelens, vooroordelen, informatie uit de media en groepsconformisme. Het doel van die sessies is om kritische denkstijlen te verbeteren en het bewustzijn van de eigen vooroordelen te vergroten. In de negende sessie wordt met de jongeren op zoek gegaan naar de plaatsen waar ze ondersteunende middelen kunnen vinden, bijvoorbeeld in hun sociale netwerken. Ten slotte is de tiende sessie gericht op het stellen van een doel voor de toekomst.

Een terugkoppeling naar de eigen ervaringen is van cruciaal belang en gebeurt na elke groepsessie. De *Young*-tool kan niet apart worden gebruikt en wordt bij voorkeur in combinatie met de *Along*-tool ingezet.

De tweede tool, BOUNCE^{Along}, is gericht op de communicatie van ouders en eerstelijns werkers met jongeren. De sessies, georganiseerd in de vorm van een interactieve driedaagse opleiding, zijn gericht op het gebruik van positieve taal en open communicatie. De tool focust ook op de signalen die aangeven dat men zich zorgen dient te maken en op de aangewezen kanalen of hulplijnen in geval van problemen. BOUNCE^{Along} biedt daarnaast *tips & tricks*, maar verstrekt ook een theoretische achtergrond bij de groepsessies. Het volgen van de groepsessies versterkt ouders en eerstelijns werkers in hun rol als ‘toezichthouder’, in die zin dat zij een centrale rol kunnen spelen bij vroegtijdig signaleren en ingrijpen.

De derde tool, BOUNCE^{Up}, leert eerstelijns werkers hoe ze BOUNCE^{Young} en BOUNCE^{Along} kunnen gebruiken. Het doorlopen van een *train-the-trainer*-opleiding leert deelnemers beter omgaan met jongeren en hun omgeving. Naast de BOUNCE^{Young}-oefeningen en de BOUNCE^{Along}-sessies krijgen deelnemers aanvullende theorie over vroege preventie, veerkracht en radicalisering aangeboden. BOUNCE^{Up} biedt op die manier een integrale en geïntegreerde training, afgestemd op de behoeften van de doelgroep. Het succesvol doorlopen van de training levert de deelnemers een *BOUNCE Instructor*-certificaat op. Daarbij dient te worden opgemerkt dat het organiseren van BOUNCE-trainingen enige praktijkervaring en heel wat flexibiliteit en creativiteit van de nieuwe *instructors* vraagt.

Europese implementatie: tien steden, geselecteerd uit vijf Europese lidstaten

Een internationaal proefproject werd opgestart in vijf Europese lidstaten (België, Duitsland, Frankrijk, Nederland, Zweden). Elke lidstaat leverde twee steden aan. De geselecteerde steden waren Liège (BE), Leuven (BE), Düsseldorf (DE), Augsburg (DE), Bordeaux (FR), Montreuil (FR), Groningen (NL), Amsterdam (NL), Malmö (SE) en Landskrona (SE). Daar werd telkens een driedaagse BOUNCE^{Up}-opleiding georganiseerd, gevolgd door een implementatiedag met een focus op nabespreking. Aan elke stad werd gevraagd om een tien- tot twaalfstal participanten te selecteren met een verschillende achtergrond, zoals jeugd- en straathoekwerkers, beleidsmakers en (politieke) adviseurs.

Tijdens de driedaagse BOUNCE^{Up}-opleiding werd het volledige BOUNCE^{Young}-programma geïntroduceerd, aangevuld met theorieën over preventie, radicalisering en veerkracht. De BOUNCE^{Up}-training werd telkens afgestemd op de lokale setting. Tijdens de implementa-

tiedag werd gepeild naar eventuele praktische problemen en werden nog openstaande vragen, al dan niet met betrekking tot de BOUNCE-tools, beantwoord. Aan de steden werden tot slot handvatten aangeboden om op een adequate manier om te gaan met kwetsbare jongeren en meer specifiek met de lokale radicaliseringsproblematiek. De BOUNCE^{Up}-training was dus bedoeld als een eerste stap naar de lokale implementatie van de BOUNCE-tools.

Een evaluatie van de BOUNCE^{Up}-tool

Overheidsinstanties zijn voorstander van een evidencebased beleid. Dat impliceert een link tussen de beoogde resultaten en de gehanteerde programmatechnieken. Een klassieke evaluatiemethode hiervoor is het experimentele design, waarbij twee gerandomiseerde groepen met elkaar worden vergeleken. Gelet op het feit dat in 2017 door de lidstaten nog geen geëvalueerde BOUNCE^{Young}-activiteiten werden georganiseerd en dat alle participanten aan dezelfde interventie werden onderworpen – namelijk het volgen van de driedaagse BOUNCE^{Up}-opleiding – was het opstellen van een experimenteel design onmogelijk door het ontbreken van een controlegroep. Daarom werd geopteerd voor een evaluatiestudie met als uiteindelijk doel concrete aanbevelingen te formuleren voor de optimalisering van de BOUNCE-tools in een lokale context. Daarbij werd gebruik gemaakt van de principes van *realistic evaluation* (Pawson & Tilley, 1997), waarbij wordt nagegaan wat wanneer werkt, voor wie en in welk opzicht (waarom en hoe).

BOUNCE^{Up} leert eerstelijnswerkers hoe ze met de BOUNCE^{Young}- en BOUNCE^{Along}-tools in hun stad kunnen werken. Het evalueren van BOUNCE^{Up} betekent dan ook dat wordt gecontroleerd of de twee andere tools duidelijk worden uitgelegd, of de deelnemers zich gemotiveerd voelen om die tools te verspreiden en of ze daadwerkelijk BOUNCE-acties in hun steden opzetten. De praktische implementatie hangt voor een belangrijk deel af van de lokale context, het niveau van externe ondersteuning voor vroege preventie en de inherente kenmerken van de BOUNCE^{Up}-training. Dat betekent dan ook dat de implementatieondersteuning verder moet reiken dan alleen het inhoudelijke deel.

Het evaluatieonderzoek had vier doelstellingen: (1) het evalueren van de achterliggende theorieën waarop het BOUNCE-programma is gebaseerd, (2) het evalueren van de lokale setting waarin de BOUNCE^{Up}-trainingen werden georganiseerd, (3) het evalueren van de resultaten van het BOUNCE^{Up}-programma op korte termijn en (4) het ontwikkelen van indicatoren voor de BOUNCE^{Up}-evaluatietool op lange termijn.

In de loop van 2017 werden tien BOUNCE^{Up}-trainingen gegeven in de verschillende Europese pilotsteden, wat in totaal leidde tot 101 nieuw opgeleide BOUNCE-trainers, zijnde

jeugdwerkers en sociaal werkers. Die nieuwe trainers werd vervolgens gevraagd naar hun bevindingen, wat de resultaten op korte termijn weerspiegelt.

De deelnemers gaven aan genoten te hebben van de BOUNCE^{UP}-training en waren enthousiast over de open en gelijkwaardige trainingsstijl. Velen onder hen bleken tevens tal van nieuwe sociale methoden te hebben bijgeleerd. Enkele participanten gaven aan dat bepaalde oefeningen hun nieuwe perspectieven boden en bewuster maakten van eigen vooroordelen en attitudes jegens jongeren. De sessievolgorde en -structuur werden gezien als een zeer effectieve manier om te werken aan een (meer) veerkrachtige persoonlijkheid. De deelnemers waren eveneens enthousiast over de zogenaamde *energizers* (sessies die zich richten op positieve energie) en de groepsreflecties.

Een opmerkelijk gegeven was dat deelnemers vaak vragen hadden over de ‘ambigue’ link met de vroegtijdige preventie van radicalisering. Met andere woorden, enkele participanten beschouwden het BOUNCE-programma ten onrechte als een specifiek instrument in het kader van een vroegtijdige detectie van radicalisering. Zoals eerder vermeld, dient BOUNCE veeleer beschouwd te worden als een allesomvattend instrument dat in meerdere (welzijns)domeinen kan worden ingezet. Kortom, de achterliggende theoretische assumpties werden soms niet onmiddellijk helemaal begrepen. Ook bleken er verschillen te bestaan tussen individuen en tussen steden in de conceptualisatie van weerbaarheid.

Verder gaf een grote meerderheid van de deelnemers aan dat het hen onmogelijk leek om op korte termijn BOUNCE-gerelateerde activiteiten te organiseren, veelal door beperkte autonomie en gebrek aan discretionaire ruimte. Er was dus vooralsnog geen sprake van een ruime verspreiding van BOUNCE-acties in de tien betrokken steden. Zowel financiële als organisatorische middelen (externe ondersteuning) leken hierbij vaak een doorslaggevende factor te zijn. Toch bleek de wil groot te zijn om in de toekomst met de aangeleerde methodieken aan de slag te gaan, met jongeren, hun naaste omgeving en/of collega’s.

Evaluatie vereist niet alleen duidelijke doelen, maar ook een registratie-instrument waarmee een project kan worden geëvalueerd op zowel korte als lange termijn. Om steden en gemeenten aan te moedigen de door hen ondernomen acties te registreren, werd een evaluatie-instrument ontwikkeld waarmee ze de BOUNCE^{UP}-trainingen kunnen evalueren.

BOUNCE: een geslaagd weerbaarheidsprogramma?

Hoewel er meer evaluatieonderzoek nodig is, hebben eerdere studies al aangetoond dat weerbaarheidstrainingen wel degelijk een eerste effectieve stap in de preventieketen

kunnen zijn. Door te focussen op positieve en beschermende factoren, kunnen vroegtijdige veerkrachttrainingen repressieve discoursen over misdaad en extremisme tegengaan, waardoor een verschuiving van angst naar openheid mogelijk wordt.

De pilot van tien BOUNCE^{Up}-trainingen heeft echter aangetoond dat een veelbelovend instrument zoals BOUNCE^{Up} zonder een coherente implementatiestrategie niet zonder meer zal leiden tot de praktische implementatie van BOUNCE^{Young} en BOUNCE^{Along} in een lokaal preventiebeleid. In lijn met eerder onderzoek blijkt duurzame preventie afhankelijk te zijn van de samenwerking en communicatie tussen de verschillende partners (actoren in het maatschappelijk middenveld, jeugdorganisaties, scholen, sportclubs, enzovoort).

Uit de resultaten blijkt verder dat het nodig is dat het BOUNCE-programma wordt gedragen door een vaste projectcoördinator. Die staat dan in voor het informeren van deelnemers en relevante belanghebbenden en zorgt ervoor dat de einddoelstellingen van het lokale BOUNCE-project duidelijk blijven. Het blijvend ondersteunen van BOUNCE-deelnemers is daarbij een belangrijk aandachtspunt.

Voor de langetermijnimplementatie dient de nodige aandacht te worden besteed aan de continue registratie en evaluatie van de nieuw geïmplementeerde BOUNCE-acties. En aangezien er momenteel nog geen evaluatieonderzoek naar BOUNCE^{Young} en BOUNCE^{Along} is uitgevoerd, is er dringend behoefte aan meer kennis over de effectiviteit van die tools.

Noot

1. De aandacht voor protectieve factoren en het aannemen van een positieve en sterke houding passen binnen algemene trends in de psychologie. Het concept *resilience* ontstond al in de jaren 1970 in de ontwikkelingspsychologie, maar kent sinds een tweetal decennia een praktische toepassing binnen volksgezondheids- en preventiediscoursen. Die paradigmaverschuiving, ook bekend als de 'positieve psychologie', legt meer nadruk op beschermende factoren en positieve emotiebeleving dan dat ze aandacht besteedt aan risicofactoren. De achterliggende gedachte luidt: hoewel risicofactoren belangrijk blijven, dienen preventiemedewerkers steeds te werken met de capaciteiten van de persoon in kwestie. Weerbaarheid is daarmee een van de toepassingen van dit positieve-psychologiediscours: door het versterken van individuele veerkracht hopen eerstelijnsverleners de aanwezige beschermende factoren bij de jongeren te versterken.

Literatuur

- Christiaens, E., Hardyns, W., & Pauwels, L. (2018). *Evaluating the BOUNCE Up Tool: Research findings and policy implications*. Geraadpleegd via <https://www.bounce-resilience-tools.eu>
- Christiaens, E., Hardyns, W., Pauwels, L., & Klima, N. (2018). Preventing crime and violent extremism by strengthening youth resilience: Implementation of the BOUNCE resilience tools in 10 European cities. *Freedom From Fear Magazine (UNICRI)*, 14, 168-178.
- Masten, A.S. (2011). Resilience in children threatened by extreme adversity: Frameworks for research, practice, and translational synergy. *Development and Psychopathology*, 23, 493-506. <https://doi.org/10.1017/S0954579411000198>
- Obrist, B., Pfeiffer, C., & Henley, R. (2010). Multi-layered social resilience: A new approach in mitigation research. *Progress in Development Studies*, 10, 283-293. <https://doi.org/10.1177%2F146499340901000402>
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rauh, H. (1989). The meaning of risk and protective factors in infancy. *European Journal of Psychology of Education*, 4, 161-173.

Personalia

Wim Hardyns is professor aan de vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht en lid van het Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Universiteit Gent.

E-mail: Wim.Hardyns@UGent.be

Jonas Dieussaert is laatstejaarsstudent master in de Criminologische Wetenschappen aan de Universiteit Gent.

Verantwoording

Geen strijdige belangen meegegeeld.

**50
JAAR**

TIJDSCHRIFT
KLINISCHE
PSYCHOLOGIE

Vooraankondiging

Studiedag n.a.v. het 50-jarige bestaan Tijdschrift Klinische Psychologie

Klinische psychologie onder review: blik op heden en toekomst

Wanneer: in het najaar

Programma:

- Lezing: De klinisch psycholoog als gezondheidszorgberoep: Belgisch perspectief
- Lezing: De klinisch psycholoog als gezondheidszorgberoep: Nederlands perspectief
- Drie workshops te kiezen uit een aanbod van negen workshops:
 1. Forensische psychologie
 2. Eerstelijnspsychologie
 3. Neuropsychologie
 4. Psychotherapie: kinderen en jongeren
 5. Psychotherapie: volwassenen
 6. Psychodiagnostiek: kinderen en jongeren
 7. Psychodiagnostiek: volwassenen
 8. Ouderenpsychologie
 9. Diversiteit
- Debat over de klinisch psycholoog als gezondheidszorgberoep

De studiedag wordt opgeluisterd met muziek, een lunch/wandelbuffet en een receptie.

Meer info: www.vvkp.be en in het volgende TKP-nummer